

Op de bank zitten?

**Jeugdparticipatie in de sport:
meedoen en mee mogen doen**

Albert Buisman & Paul Baar

Op de bank zitten?

Jeugdparticipatie in de sport: meedoen en mee mogen doen

Albert Buisman & Paul Baar

Met bijdragen van: Eline van Suchtelen, Simone Verdonschot, Jan Berkhout, Ben Koning, Jade Oostrom, Femke Wackers, Dirk-Wouter Smits, Nathan Janssen, Bert van Lingen, Maaïke de Waal, Imke de Vries, David Vecht & Thamar Henneken

ISBN 978 90 8850 936 0

NUR 766

THEMA YNW

© 2020 Uitgeverij SWP Amsterdam

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 j°. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (Postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met Uitgeverij SWP voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen door een onderwijsinstelling van een gedeelte uit deze uitgave, in papieren vorm of digitaal, (bijvoorbeeld voor plaatsing ervan op uw digitale leeromgeving of in een reader) kunt u zich richten tot: Stichting UvO, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, Tel. 023-8700212, www.stichting-uvo.nl UvO@cedar.nl.

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Inleiding <i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	9
DEEL 1. NAAR EEN KADER VOOR JEUGDPARTICIPATIE IN DE SPORT	31
Hoofdstuk 1. Jeugdparticipatie in een sportpedagogisch kader <i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	33
Hoofdstuk 2. Pedagogische ambities van vernieuwingsprojecten in de jeugdsport <i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	59
Hoofdstuk 3. De kracht van het verhaal: van betekenissen naar gesprekskaders <i>(Paul Baar & Albert Buisman)</i>	96
DEEL 2. SPELERS OVER JEUGDPARTICIPATIE	123
Hoofdstuk 4. Jeugdparticipatie bij twee voetbalverenigingen als competentie, autonomie en verbondenheid <i>(Simone Verdonschot & Paul Baar)</i>	125
Hoofdstuk 5. ‘Ze halen ze van buiten’ <i>(Albert Buisman, Jan Berkhout, & Ben Koning)</i>	142
Hoofdstuk 6. ‘Steeds meer uit jezelf halen, maar wel in een voorgeschreven leven’ <i>(Jade Oostrom, Femke Wackers, Paul Baar, & Albert Buisman)</i>	162
Hoofdstuk 7. ‘Met vallen en opstaan’ <i>(Dirk-Wouter Smits & Nathan Janssen)</i>	179

DEEL 3. TRAINERS EN OUDERS OVER JEUGDPARTICIPATIE	199
Hoofdstuk 8. ‘Anders staan ze allemaal in de spits’	201
<i>(Albert Buisman, Jan Berkhout & Ben Koning)</i>	
Hoofdstuk 9. ‘Dat hij ook vanavond bij het team hoorde’	222
<i>(Albert Buisman, red.)</i>	
Hoofdstuk 10. ‘Met heel A5 naar senioren 11, want dan houd je ze bij elkaar’	252
<i>(Albert Buisman, red.)</i>	
DEEL 4. JEUGDPARTICIPATIE IN DE SPORT: ZOEKEN NAAR BALANS	283
Hoofdstuk 11. Strijd om pedagogische vernieuwingen in de sport	285
<i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	
Hoofdstuk 12. Terugblik	311
<i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	
Dankwoorden	319
<i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	
Naschrift	323
<i>(Albert Buisman & Paul Baar)</i>	

Voorwoord

Het is meer dan veertig jaar geleden dat Albert Buisman mij vroeg om het eerste jaar van de opleiding MO-A Pedagogiek in Utrecht te evalueren. Als studieleider wilde hij weten hoe studenten het genoten onderwijs waardeerden en beoordeelden. Die praktijk, die op heel veel plaatsen in het onderwijs inmiddels verworden is tot middel om docenten te controleren, stond destijds nog in de kinderschoenen. Bij Buisman ging het om echte interesse in wat de studenten ervan vonden.

Ik zal niet snel vergeten wat hij zei nadat hij zijn goedkeuring aan mijn voorstel - een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek - had gehecht: 'Dan moeten we nu eerst aan de studenten gaan vragen of ze aan het onderzoek mee willen doen.' Die stap was in mijn hoofd niet opgekomen. Dat de studenten zouden participeren had ik als vanzelfsprekend aangenomen. Bij Buisman ging het niet alleen om oprechte interesse in het oordeel van studenten, hij ging er ook zonder meer van uit dat ze als volwaardige partners tegemoet getreden moesten worden.

Albert Buisman leidde aan de Universiteit Utrecht jarenlang sportpedagogen op. Zijn uitgangspunten zijn altijd uitgesproken pedagogisch geweest. In zijn onderzoek liet hij de kinderen en de jongeren altijd al uitdrukkelijk zelf aan het woord komen. Hij heeft zich als pedagoog intensief bemoeid met de manier waarop de diverse sportbonden met de jeugd omgingen. In 2002 promoveerde Buisman aan de Katholieke Universiteit Brabant op het proefschrift *Jeugdsport en fair play in het Nederlandse sportbeleid van de jaren negentig*. Het ging daarbij altijd om radicale vragen: Staat het wedstrijdelement in de sport en het gegeven dat het ene kind meer talent heeft dan het andere op gespannen voet met het idee van gelijke kansen? Moet de voetbalcoach de kleinsten wel het plezier van het kluitjesvoetbal ontnemen?

De bundel *Op de bank zitten? Jeugdparticipatie in de sport: meedoen en mee mogen doen* is de laatste in een lange reeks boeken, waarin nu het actief meedoen en meebe-slissen van kinderen en jongeren in de sport expliciet tot onderwerp is gemaakt. De kwalitatieve onderzoeksaanpak, die teruggaat op de Utrechtse traditie van het leefwereldonderzoek, heeft dankzij co-redacteur Paul Baar een sterke impuls vanuit de narratieve benadering gekregen. Van zijn onderzoek naar sportuitval bij jongeren en naar pestgedrag in de school en de sportclub is in deze bundel dankbaar gebruikgemaakt. Het boek biedt niet alleen een helder kader voor jeugdparticipatie in de sport, de concrete verhalen tonen ook verschillende gezichten ervan.

Op de bank zitten?

De Nederlandse amateursport steunt van oudsher op vrijwilligerswerk. Het wordt in de bundel als 'kostbaar bezit' beschreven. Maar door de almaar toenemende eisen op de arbeidsmarkt staat het vrijwilligerswerk danig onder druk. Dat schept voor jeugdparticipatie nieuwe, urgente vragen.

Bas Levering, hoofdredacteur *Pedagogiek in Praktijk Magazine* en oud lector Pedagogiek aan de Fontys Hogeschool te Tilburg

Inleiding

Jeugdparticipatie in de sport als uitdaging

(Albert Buisman & Paul Baar)

Intro

Ik maak zelf de opstelling, samen met de trainer, want ik ben de zoon van de coach. Mijn vader weet niet zo heel veel van voetbal en die vindt het leuk om erbij te zijn. Mijn teamgenoten vinden het goed. Dan vragen ze op de training: mag ik daar of daar spelen. Soms is dat raar, maar dat komt ook omdat wij vier wissels hebben. Ik kan bijna alle spelers doorwisselen op de eigen positie (Tim, 13 jaar, C7).

Een verhaal uit een van de interviews onder junioren van een grote voetbalvereniging in het westen van het land. Een spontaan voorbeeld van jeugdparticipatie, waarin Tim niet alleen bij zijn team als speler betrokken is maar daar op zijn manier ook leiding aan geeft. Hij vertelt dat hij wel steeds overlegt met de trainer en ook met zijn vader als coach. Volgens Tim heeft die laatste weinig verstand van voetbal maar hij volgt wel wekelijks trouw de wedstrijden van het team. Voor de club een reden om hem als coach te vragen, want de trainer van het team heeft meer teams onder zijn hoede en kan bij wedstrijden maar op één plaats tegelijk zijn. Een situatie die wel bij meer clubs voorkomt. Tim vervult bij Avanti '65 (beide namen zijn fictief) zijn taak met grote betrokkenheid en kennelijk ook met voldoende kennis van zaken. De geïnterviewde jongens uit zijn team spreken met waardering over hem, met name over de wissels die hij regelt. In C7 (hier nog aangeduid met de oude leeftijdscategorie van de KNVB) krijgen alle spelers evenveel speeltijd en dat is in selectieteams lang niet altijd het geval. Jeugdparticipatie in dit team heeft zich hier spontaan ontwikkeld.

Naar een eerste omschrijving van jeugdparticipatie

Jeugdparticipatie kan op verschillende manieren worden omschreven. Zo formuleert het Nederlands Jeugdinstituut (NJI, 2019) jeugdparticipatie als 'het actief meedoen en meebeslissen van kinderen en jongeren'. Als bovenste leeftijdsgrens van de jeugd wordt doorgaans 20-25 jaar aangehouden (Dieleman & Van der Lans, 1999). In hun

onderzoek naar leerlingenparticipatie in het onderwijs omschrijven Verbeek en Ponte (2014) dat begrip als volgt: 'Leerlingen een actieve stem geven bij de vormgeving van hun leefwereld, vanuit het idee dat zij de experts zijn van hun eigen leven' (p. 23). Nu is deze omschrijving weliswaar gericht op leerlingenparticipatie in het voortgezet onderwijs, maar de omschrijving lijkt ook goed bruikbaar in ons project over jeugdparticipatie in de sport. De schrijvers bespreken vervolgens Kellett (2005), die zegt dat de jongeren andere vragen stellen dan volwassenen, verschillende prioriteiten hebben en ook de wereld met andere ogen bekijken. In een dialogische relatie leerling-leraar moet die expertise niet alleen worden benut, ze dient ook de kans te krijgen zich verder te ontwikkelen. De Winter (1995) benadrukt dat de rol van kinderen en jongeren in de samenleving positief gewaardeerd mag worden vanwege constructieve bijdragen die ze kunnen leveren. Hij omschrijft jeugdparticipatie als 'de mogelijkheden van kinderen en jeugdigen bij besluitvorming ten aanzien van hun eigen leefomgeving' (p. 42), en daaraan ook actief deelnemen. Ze worden aangesproken op hun 'bestaande en potentiële kwaliteiten' in plaats van op hun mogelijke onvolkomenheden. Die behoefte om die potentiële kwaliteiten te laten zien, moet erkend worden en gestimuleerd. En als ze aangesproken worden, blijkt dat de jongeren 'heel goed weten wat ze willen als het gaat om hun eigen kansen en mogelijkheden in de samenleving ...' en dat ze daar allerlei ideeën over hebben (Rutjes, 2015, p. 236). Maar volgens Rutjes wordt de stem van de jeugd niet altijd gehoord en herkend, omdat volwassenen in hun eigen cocon gevangen zitten en moeite hebben om 'ingesleten percepties over jeugd en jeugdparticipatie los te laten'. Het kost moeite om de jeugd ruimte te geven, met hen in gesprek te gaan en 'hun stem volwaardig en zinvol te laten doorklinken in het beleid'.

Er wordt weleens beweerd dat de jeugd moeilijk vooruit te branden is als het gaat om participatie in activiteiten ten bate van een organisatie, of meer in het algemeen voor de samenleving. Dit kan worden gelogenstraft door talrijke voorbeelden waar de jeugd zich met hart en ziel inzet voor hulp aan en ondersteuning van anderen. Maar dan moet er wel worden aangesloten bij de belangen van jongeren (Naber & Van Lier, 2012), in een kader van 'pedagogische civil society' waarin de jeugd zelf een volwaardige rol kan vervullen. Onder pedagogische civil society kan worden verstaan:

Dat deel van de samenleving (the village) waar burgers (kinderen en jongeren, ouders en andere volwassenen) in vrijwillige verbanden verantwoordelijkheid nemen voor een pedagogisch klimaat. Waar het goed opvoeden en opgroeien is, in samenwerking met overheden en andere maatschappelijke organisaties en soms ook als tegenkracht van die organisaties (Jumelet & Wenink, 2012, p. 20).

Naber en Van Lier (2012) onderscheiden een viertal belangen die het voor de jeugd attractief maken om te participeren. In de eerste plaats moet het 'fun' geven om bij elkaar te zijn, samen iets te doen en daar plezier aan te beleven. Vervolgens is het voor hen ook interessant dat de leefwereld wordt verruimd. Het is ook spannend om mensen en omstandigheden te ontmoeten die je zelf niet snel zou tegenkomen in de kring waarin jij opgroeit. Een derde belang is dat je competenties vergroot worden. Je leert vaardigheden die je nog niet had en je kan aan anderen laten zien wat je allemaal kan. Een laatste belang is dat je in deze participatie een mogelijkheid hebt om door te groeien naar een taak of baan die je in de toekomst graag zou willen hebben.

Nu gelden deze belangen voor 'jongeren voor jongeren'-projecten, maar de situatie bij sportverenigingen - met bijna altijd participatie door volwassenen - ligt anders. Maar enkele van die belangen gelden hier ook. 'Een eenduidige definitie van participatie is niet te geven', schrijven Verbeek en Ponte (2014, p. 28). Gemeenschappelijk in al die definities lijkt 'dat participatie recht moet doen aan het perspectief van kinderen en jongeren'. Het is ook een manier van kijken hoe mensen in relatie staan tot elkaar en daarin een stem mogen hebben (p. 29). En dat krijgt gestalte in een dialoog met alle betrokkenen.

We keren terug naar het verhaal van Tim. De jongen is heel gemotiveerd om te laten zien wat hij wil en wat hij kan. Hij voelt zich competent om deze taak te vervullen en hij is proactief. Tim doet dit in een goede verstandhouding met de spelers en de leiding. Het is als het ware een innerlijke drijfveer die hem voldoening geeft. Het wordt hem niet van bovenaf opgelegd. Hij grijpt zijn kansen en de omstandigheden laten dit toe.

Tim neemt regie

Tekening: Mariska van Beusichem

Met behulp van deze kenmerken (ik wil, ik kan het, en in een goede relatie met het team en de leiding) komen we tot een eerste omschrijving van jeugdparticipatie in de sport:

Jeugd die invloed wil en kan uitoefenen op de eigen sportbeoefening, inspraak heeft en daartoe ook in de gelegenheid wordt gesteld door de sport.

Willen en kunnen liggen op het niveau van de individuele speler. Dat functioneert als de vereniging daar positief op reageert. Tim heeft de kracht om de dingen te regelen

die hij nodig vindt. Die potentie wordt in onze omschrijving van jeugdparticipatie benadrukt. Tims handelen is door omstandigheden bepaald. Bij de leiding was er geen expliciet doel om deze jongen te oefenen in zelfstandigheid. Het is een voorbeeld van informele opvoeding: gevormd worden door de sociale context zonder directe beïnvloeding door de leiding. Zo kan jeugdparticipatie dus ontstaan. Maar er is ook een andere weg, bijvoorbeeld als de leiding spelers heel bewust laat delen in leiderschap en spelers stimuleert om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen sport. Het belangrijkste principe in deze omschrijving van jeugdparticipatie is recht doen aan de groeiende autonomie van de jonge sporter, gevoed door het (individuele) kunnen. Autonomie kan worden gezien als een basisbehoefte, waarin de mens zich als persoon profileert. Het begrip kent verschillende synoniemen, zoals zelfstandigheid, zelfbeschikking, zonder bemoeienis van buiten bepalen wat je wilt gaan doen. Het is hier een relationeel begrip. Autonomie ontwikkelt zich in verbondenheid met de omgeving. Hier wordt onze omschrijving van jeugdparticipatie ondersteund door de zelfdeterminatiemethode van Ryan en Deci (2000), waarin het in samenhang vervullen van basisbehoeftes als competentie, autonomie en verbondenheid de groei naar een gezonde volwassenheid stimuleert.

Brede omschrijving van jeugdparticipatie

Bij het schrijven van dit boek lag de focus in het begin vooral op de individuele kracht van de jonge sporter. Daar werd eigenlijk van uitgegaan. Maar daarmee vielen we in de valkuil van een eenzijdige en wellicht ook te optimistische benadering van jeugdparticipatie. Om te kunnen participeren is namelijk ook support van en verbondenheid met de omgeving nodig. En hoewel genoemd in de omschrijving van jeugdparticipatie, verdween in de uitwerking die gedachte toch naar de achtergrond. Krachten in de cultuur van de sport zijn echter soms zo sterk, dat er überhaupt niet aan reële participatie in de zin van mee (mogen) doen gedacht wordt, laat staan daar inspraak in hebben. Dat werd aanvankelijk onvoldoende onderkend.

De moeizame ontwikkeling van het meisjes- en vrouwenvoetbal in Nederland is een voorbeeld van tegenkrachten. Zeker vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw wilden meisjes en vrouwen wel op voetbal maar de weerstanden daartegen waren enorm. Zowel binnen als buiten deze sport vonden vooral de mannen dat deze sport niet geschikt voor vrouwen was. Filosofe Martine Prange, voorheen profvoetbalster, laat zien dat de voetbalbonden (ware mannenbolwerken) alles in het werk gesteld hebben om vrouwen van het voetbalveld weg te houden. Ze weigerden zelfs rond de eeuwwisseling competities voor hen te organiseren, soms hebben ze het zelfs verboden (Ditmars, 2019). Er waren in het land wel enige clubs en trainers die een voortrek-

kersrol vervulden, maar dat was toch meer uitzondering dan regel. Oud-speelster en bondscoach van het Nederlands vrouwenelftal Vera Pauw komt de eer toe de drijvende kracht van het Nederlandse vrouwenvoetbal genoemd te worden. In de jaren zeventig kreeg zij het voor elkaar dat de meisjes met de jongens mochten voetballen, een stimulans voor de voetbalontwikkeling van getalenteerde meisjes. Louis van Gaal (bekende voetbalcoach) noemde haar de bron van het Nederlandse vrouwenvoetbal (NOS/NRT, 2019). Na de recente successen van het Nederlandse vrouwenteam heeft het vrouwenvoetbal – naar het lijkt – de plaats gekregen die het toekomt. Naar het lijkt, ja. Veel clubs in het betaald voetbal houden de deur voor het vrouwenvoetbal nog steeds gesloten (medio 2016). Het schijnt commercieel nog niet aantrekkelijk genoeg te zijn. Marketingprincipes domineren hier dan over sportief beleid. Dat vrouwenvoetbal nu in de lift zit hebben de vrouwen vooral te danken aan zichzelf, aan hun inzet en hun prestaties, en bepaald niet aan bestuurlijk KNVB-beleid, landelijk niet en veelal plaatselijk ook niet.

De Oranjeleeuwinnen zijn Europees Kampioen 2017!

Foto: KNVB Media

Onze brede omschrijving van jeugdparticipatie heeft een rechtstreeks verband met emancipatie en heeft daarmee ook een sociaalkritische lading. We richten ons expliciet op stimulerende factoren van jeugdparticipatie, maar evenzeer ook op belemmerende factoren die uitvoering op verschillende niveaus bemoeilijken. We proberen

die factoren in de context te beschrijven en de achterliggende waarden daarvan te benoemen door met spelers en trainers in gesprek te gaan. Door in deze interviews aandacht aan deze factoren te schenken, bleek dat jeugdparticipatie veelzijdiger was dan in eerste analyse naar voren kwam. Verhalen en aanzetten tot verhalen bleken hier betekenisvol. Jeugdparticipatie in de sport is meer dan een middel tot sportieve opvoeding, het is zelfopvoeding tot zelfstandigheid.

Jeugdparticipatie als empowerment

De noodzaak voor een bredere omschrijving deed zich ook voor bij een begrip als 'empowerment'. Daar viel aanvankelijk het accent ook op de kracht van het individu en het voeren van de regie over zichzelf. Betekenisvolle aanduidingen waren bijvoorbeeld veerkracht en zelfredzaamheid (Boumans, 2015). Maar empowerment heeft ook een maatschappelijke voeding en in 'dat kader is ze verbonden met het streven naar emancipatie van sociaal achtergestelde groepen en is in oorsprong zelfs een collectief begrip' (p. 20). Daarbinnen worden collectieve ervaringen uit leefsituaties onderzocht en ongelijke machtsverhoudingen ter discussie gesteld. Jumelet en Wenink (2012) gebruiken de begrippen 'empowerment' en 'versterken van eigen kracht' door elkaar, vaak in combinatie met begrippen als eigen verantwoordelijkheid, zelfbeschikking en zeggenschap. Hun definitie van eigen kracht kreeg daarmee aanvankelijk nogal een individueel accent:

Het vermogen van een individu zijn eigen leven (of situatie) optimaal vorm te geven en problemen op te lossen of dragelijk te maken (p. 18).

De omschrijving is gebaseerd op een positief mensbeeld. Ieder mens heeft de kracht zich te weer te stellen tegen belemmerende omstandigheden en om zelf problemen aan te pakken. Maar, zeggen de schrijvers, dat gaat niet altijd vanzelf. Met de toevoeging van 'versterken van het vermogen' wordt empowerment veelzijdiger. Het is niet louter een individuele inspanning, maar net zo goed ook een omgevingsinspanning. Met de erkenning van de rol van de omgeving is het begrip empowerment gemakkelijker te hanteren in probleemanalyses voor sociale vraagstukken. Persoonlijke problemen worden niet meer gedefinieerd als problemen van een individueel persoon maar evenzeer als een probleem van de omgeving. De jonge voetballer Tim is een prachtig voorbeeld van eigen kracht. Hij maakte gebruik van de omstandigheden en de omgeving stond dat hem hier toe en stimuleerde hem daar zelfs in. Alhoewel empowerment vooral in de wereld van de geestelijke gezondheidszorg een functie heeft gekregen, is er met jeugdparticipatie toch een aantal parallellen te trekken. Bou-

mans somt een aantal kernprincipes op die empowerment ondersteunen, zoals procesgerichtheid, communicatief en dialogisch, waardengedrevenheid (emancipatie en gelijkwaardigheid), integraal van aard en vooral gebaseerd op ervaringskennis van de betrokkenen (pp. 23-24). Een aantal van deze principes heeft in ons onderzoek de volle aandacht gekregen.

Aanleidingen voor het project jeugdparticipatie in de sport

Met enkele voorbeelden is het belang van nader onderzoek naar jeugdparticipatie in de sport toegelicht. Tim, die de opstelling van zijn voetbalteam regelde, paste jeugdparticipatie op teamniveau toe. Dat ging hier uitstekend, maar men kan zich afvragen of trainers en coaches in het algemeen wel happig zijn om die taak met jeugdspelers te delen. Naast jeugdparticipatie op *teamniveau* is er ook jeugdparticipatie op *individueel niveau*, als afzonderlijke spelers zelf regie voeren of willen voeren over hun eigen training. Dat ligt bij individuele sporten wellicht gemakkelijker dan bij teamsporten, waar hoe dan ook individuele ideeën en kwaliteiten van spelers ingevoegd moeten worden in een geheel. Van jeugdparticipatie op *clubniveau* is sprake als jeugdspelers taken en verantwoordelijkheden van de club op zich nemen, zoals participatie in een (jeugd)bestuur of optreden als (assistent-)coach van de jongste groepen. Daar zijn zeker positieve ervaringen mee maar er zijn ook weerstanden te noemen. Een aanleiding voor dit onderzoek is om na te gaan welke stimulerende en welke belemmerende factoren hier liggen en hoe jeugdparticipatie bevorderd kan worden.

Naast deze meer aan directe sportactiviteiten gekoppelde vormen van jeugdparticipatie zijn er ook vormen die zich meer op de context richten en op *structurele voorwaarden* van jeugdparticipatie. De (moeizame) ontwikkeling van het meisjes- en vrouwenvoetbal in Nederland laat zien dat de voetbalcultuur weerstand bood en lange tijd de sportieve emancipatie van de vrouwen tegenhield.

Er zijn ook voorbeelden te noemen waar participatie een ander gezicht laat zien en ook gemakkelijker geaccepteerd lijkt. Jeugdparticipatie heeft hier een emancipatorische functie, in de zin van mee kunnen doen en mee mogen doen aan sport. Een voorbeeld daarvan is het G-voetbal bij de KNVB, voor jongeren en jongvolwassenen met een verstandelijke beperking. Voor zover wij kunnen overzien lag het initiatief indertijd bij een beperkt aantal voetbalclubs en vervulden daarbinnen ouders, familieleden en kennissen vaak een voortrekkersrol. Meedoen aan het competitie-spel met leeftijdgenoten bleek moeilijk en liep vaak op teleurstellingen uit. Het idee was dat deze groep ook recht had om het voetbalspel te spelen, maar dan wel op hun

manier en binnen hun mogelijkheden. Men startte met een aparte groep om te trainen en ook om wedstrijden te spelen. Vanuit de regio stroomden jongeren uit andere clubs toe. Leeftijdscriteria werden flexibel toegepast, ook meisjes en vrouwen mochten meedoen. Het leek op een initiatief van onderop. Na verloop van tijd kwam er een ondersteuning van de KNVB, die onder andere ook competities is gaan organiseren. Sporters uit deze groep zijn gewoon lid van een voetbalclub. Ze dragen het clubtenu, zijn supporters van het eerste elftal, betalen contributie en krijgen de clubkrant en staan op de site. Ze spelen dan weliswaar apart maar er zijn meer aparte groepen, zoals teams voor veertigplussers. Als zij naast deze faciliterende kenmerken ook aandacht en waardering krijgen voor hun persoon, voor hun spel en speciale behoeften, dan doen ze mee. Dan lijkt participatie als meedoen en mee mogen doen redelijk gelukt. In hoeverre er echt sprake is van integratie en inclusie zal steeds per vereniging bekeken moeten worden. Spelen in een apart team en een aparte competitie is hier naar ons idee geen indicatie voor een beperkende segregatie. We komen hier in hoofdstuk 9 op terug.

Hier ligt een opgave voor reflectie en onderzoek hoe betrokkenen zelf dit proces ervaren hebben en hoe ze dat waarderen. Ook bij andere takken van sport hebben aanpassingen aan de mogelijkheden van de sporters plaatsgevonden. Bij teamsporten als hockey en korfbal met hun G-afdelingen is dit onder meer het geval. Bij individuele sporten zijn er soms technische hulpmiddelen ontwikkeld die het mogelijk maken dat sporters met een beperking toch mee kunnen doen aan sport. Al in de jaren tachtig van de vorige eeuw was er discussie bij de handboogschietsport of en hoe gehandicapten mee konden doen. In de reglementen werden toen regels opgenomen die het gebruik van 'handicap-compenserende hulpmiddelen' toestonden. Bijna als vanzelfsprekend ontstond er bij de niet-gehandicapten in deze sport protest tegen die, in hun ogen, oneerlijke concurrentie; zo'n voordeeltje wilden ze ook wel hebben (Buisman, Dijkgraaf & Van de Brink, 1983).

In Nederland was er aanvankelijk een bond voor aangepast sporten (NEBAS). De georganiseerde sport heeft toen besloten om aanpassingen van een bepaalde sport bij die sport zelf onder te brengen en niet bij een centrale sportorganisatie. Dat was voorwaar een principiële beslissing, waarbij de verantwoordelijkheid voor deze groep sporters bij de afzonderlijke sporten zelf werd neergelegd. Internationaal is men lang nog niet zover. Er worden aparte (Olympische) Spelen voor sporters met een beperking georganiseerd. Zij mogen daar weer 'gehandicapten' zijn en heten. Er lijkt hier nog een hele weg te gaan.

Onderzoeksvragen en doelstellingen

Jeugdparticipatie verloopt, zo blijkt, lang niet altijd even soepel, terwijl jeugdparticipatie in de opvoeding van jeugdigen een belangrijk middel zou kunnen zijn om te groeien in zelfstandigheid, om meer regie te krijgen over de eigen sportbeoefening. Het merkwaardige is dat meisjes en jongens bij het opgroeien in de gezinsopvoeding minder afhankelijk lijken te worden van hun ouders. Er heeft door de jaren heen een verschuiving plaatsgevonden, van gezinnen van bevelshuishouding naar gezinnen met meer onderhandelingsruimte voor de jeugd (De Swaan, 1979). Maar in de sport schijnt wellicht een meer blijvende en structurele afhankelijkheidsrelatie met trainers, coaches en sportorganisaties te bestaan. Dat ligt misschien bij teamsporten anders dan bij individuele sporten, maar de vraag is of de aard van de wedstrijdsport de noodzaak van een meer blijvende afhankelijkheid van (jeugd)sporters rechtvaardigt. Reden genoeg lijkt ons om het draagvlak voor jeugdparticipatie te verkennen: in de eerste plaats bij de jongeren zelf, maar ook bij hun trainers en coaches. We gebruiken beide termen door elkaar omdat ze in de praktijk vaak samenvallen. Dat draagvlak verkennen lijkt een hele uitdaging.

In het onderzoek stonden drie onderzoeksvragen centraal:

1. *Hoe ervaren en waarderen jongeren en trainers jeugdparticipatie in hun sport?*
2. *Hoe kunnen de uitkomsten daarvan in een pedagogisch kader begrepen worden?*
3. *Hoe kunnen uitkomsten van het onderzoek toegankelijk worden gemaakt voor discussie binnen de sport?*

Jeugdparticipatie wordt hier zowel in engere zin als in bredere zin begrepen en in die brede betekenis heeft die ook een emancipatorische lading. De derde onderzoeksvraag fungeert ook als opmaat voor doelstellingen. Bij het afnemen en analyseren van de interviews kwam steeds duidelijker het belang van de verhalen die gesprekspartners ons probeerden te vertellen naar voren. Soms heel direct naar aanleiding van vragen uit een topiclijst maar soms ook, naar het leek, uit een heel andere context. Dan bleek er een authentieke ervaring te zijn aangeboord die paste in de werkelijkheid zoals de gesprekspartner die voelde. Dat leverde nieuwe inzichten op waarmee het begrip jeugdparticipatie in de sport zich kon verdiepen en verbreden.

We besloten om ons meer voor het verhalende in de interviews en de gesprekken open te stellen. Dit kan een 'narratieve' wending in het project worden genoemd. Dat stelde ons wel voor de vraag op welke wijze we het verhalende in de gesprekken konden laten spreken. We probeerden daarvoor een werkwijze te ontwikkelen waarin we betekenisvolle uitspraken, met een duidelijk authentieke lading, in een frame plaatsen dat later in een gesprekskader kan worden uitgewerkt. Aan zo'n gesprekskader

kunnen later elementen uit andere verhalen toegevoegd worden en eventueel ook gegevens uit onderzoek en literatuur. In op verhalen gebaseerde gesprekskaders kunnen waarden zichtbaar worden gemaakt waarin bijvoorbeeld pedagogische waarden worden vergeleken met waarden die bij de hedendaagse sport horen. In hoofdstuk 3 zal deze werkwijze verder worden toegelicht.

Aansluitend op deze drie onderzoeksvragen zijn er dus ook twee doelstellingen:

1. Het ontwikkelen van een werkwijze waar betekenisvolle uitspraken in de verhalen van spelers en trainers opgespoord kunnen worden.
2. Het ontwikkelen van een pedagogisch normatief kader als ontwerp, waarmee die betekenisvolle uitspraken vergeleken kunnen worden.

Dit project is met zijn onderzoeksvragen en -doelen gericht op de context van de wedstrijd-sport. Elders bespraken we de verschijningsvormen van de sportieve recreatie (Buisman & Van der Wiel, 2010) waar competitie veelal geen centrale rol speelt maar wel terdege bij de familie van sport hoort. Beide projecten zien de (sport)pedagogiek als een praktische wetenschap: weten om beter te kunnen handelen (Langeveld, 1979).

Pedagogisch normatief kader

In onze studie naar de pedagogische betekenis van jeugdparticipatie in de sport proberen we langs verschillende wegen toegang tot dit verschijnsel te verkrijgen. Enerzijds vanuit een idee van diversiteit in opvattingen die we aantreffen in de verhalen van sporters en trainers. Anderzijds ook in het besef dat ten bate van het welzijn van jongeren in de sport sommige praktijken een zekere beoordeling nodig hebben, omdat pluriformiteit ook zijn grenzen kent. Daarvoor is een meer gedifferentieerd en meer transparant normatief kader nodig waarmee die beoordeling kan plaatsvinden. Op zich is dat niet nieuw. Dat gebeurt ook in het onderwijs, de kindbescherming en in het arbeidsproces voor jongeren. Opvoeden is geen neutrale en waardenvrije activiteit. Opvoeders hebben ideeën wat zij wenselijk of haalbaar voor kinderen achten en hebben ideeën van wat 'behoort te zijn'. Naast de voor het kind persoonlijk gestelde opvoedingsdoelen wordt opvoeding ook bepaald door de sociaal maatschappelijke context en mag het 'gemeenschappelijk belang' niet uit het oog worden verloren (vergelijk Langevelds 'constructieve deelname aan de maatschappij', 1979). Ook die belangen moeten pedagogisch bekeken worden.

In een pedagogisch kader wordt beschreven waar het met de jeugd naartoe moet en hoe jeugd-zijn in de interactie met de opvoeders kan worden beschouwd. Levering, Pols en Miedema (1995) schrijven dat je in deze tijd niet precies kan vastleggen wat

opvoeding precies is: ‘Wel kun je een aantal wegen aangeven waarlangs je toegang tot dat verschijnsel kunt krijgen’ (p. 11). Daarbij mag niet worden vergeten waar het in de opvoeding eigenlijk over gaat: ‘Het gaat om kinderen, die groot willen worden en zich een weg banen in de richting van de toekomst. Het gaat om ouders, die over het algemeen het beste met hun kind voorhebben, om kinderen, die niet alleen iéts maar ook iémand willen worden.’ Dat belang van het kind wordt in meer mechanistische benaderingen van onderwijs en opvoeding nog weleens vergeten. Opvoeding geschiedt in een ontmoeting tussen mensen en is geen interactie tussen robots, met een vaste relatie tussen input en output (Biesta, 2015, p.15).

Opvoeding zien wij als een interactief en wederkerig proces dat het belang van het kind dient: het kind en de jongere helpen met de groei naar volwassenheid, passend bij zijn of haar mogelijkheden en ontwikkeling. In het opvoedingsgezag wordt de verantwoordelijkheid die de opvoeder voor het kind draagt geleidelijk steeds meer overgedragen aan het kind zelf. Het kind neemt zelf actief deel aan zijn eigen wordingsproces. Het opvoedingsproces is gebaseerd op wederzijds vertrouwen: vertrouwen van het kind in de opvoeder als een echte belangenbehartiger en vertrouwen van de opvoeder in de potenties van het kind. De meeste opvoeding krijgt het kind in de dagelijkse omgang, waarin het liefde en geborgenheid ervaart en waarin het uitgedaagd wordt de omgeving exploratief te verkennen, de taal te leren en de waarden en normen van het leven. Eerst nog in het kleine kringetje van het gezin, later in de steeds verder uitbreidende nieuwe kringen, als school, buurt, de grote wereld. Dit gaat als het ware tussen de bedrijven door zonder dat de opvoeders bewust aan het opvoeden zijn. Soms wordt dat opvoedingsproces wél expliciet en worden er doelen gesteld om opvoedingssituaties te verbeteren. Dat wordt opvoeden in engere zin genoemd. In een pedagogisch kader zijn verschillende aspecten te onderscheiden die vaak ook als aparte waarden benoemd kunnen worden. Soms worden die als behoeften van kinderen geformuleerd, soms ook meer als doelwaarden waar het met het kind naartoe gaat. Die verschillende aspecten van dit kader zullen ook gericht worden op de positie van de jeugd in de sport. In een viertal insceneringen vormen ze tezamen een pedagogisch normatief kader als een ontwerpvoorstel: (1) opvoedingsverantwoordelijkheid en bedoelingen, (2) opvoeding en ontwikkeling, (3) opvoeding als dialoog en (4) inclusie, meedoen, erbij horen. Het zijn voorstellen of thema’s waar het in de opvoeding van kinderen om gaat, soms moet gaan. Het zijn geen algemene en absoluut geldende waarheden. In hoofdstuk 1 zal een pedagogisch normatief kader worden uitgewerkt. Maar of dat kader bruikbaar is voor alle opvoedingsculturen?

Somalische voetbalmeisjes, een stap in de richting van sportieve emancipatie?

Foto: Mohamed Abdwahab / Gettyimages.nl

Pedagogische vragen met betrekking tot wedstrijdsport

De cultuur waarin sportieve opvoeding plaatsvindt kan heel divers zijn. Soms is die cultuur heel dwingend, maar er zijn ook culturen waar het kind veel vrijheid krijgt om te groeien.

De sportcultuur waarin het kind opgroeit zal zeker een stempel drukken op de ontwikkeling van het kind, maar die indrukken kunnen heel verschillende effecten hebben. Martens (1978) beschrijft in het begin van zijn boek de ervaringen van twee volwassen mensen met de sport uit hun jeugd. De een diep teleurgesteld omdat 'hij niet goed genoeg was' en nooit echt mocht meedoen. De ander die vanuit een uitzichtloze situatie in zijn leven, zijn zelfrespect en zelfvertrouwen dankzij sport terugvond:

Sport had profoundly different effects. One was unfortunately negative and the other inspiringly positive. One was a story of sadness and the other a story of joy (p. 3).

Martens vraagt hoe het kan dat enerzijds miljoenen kinderen de sport de rug toekeren, terwijl anderzijds er ook miljoenen zijn die de sport omarmen. Die vraag is, zegt hij, controversieel en niet in een eenvoudig zwart-witschema te beantwoorden. Situatieonderzoek lijkt hier nodig en daarbij moet men oog hebben voor betekenisvolle